

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/45/11-16>

Sahil Hüseynov

Milli Aviasiya Akademiyası

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0009-0003-0732-7110>

sahilhuseynov@naa.edu.az

Dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının yaşayış məntəqələrinin idarə olunması üzrə qarşılıqlı münasibətlərinin hüquqi əsasları

Xülasə

Məqalə yaşayış məntəqələrinin idarə olunması səlahiyyətlərinin həvalə olunduğu dövlət hakimiyyət orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı münasibətlərinin hüquqi əsaslarının qiymətləndirilməsi məsələlərinə həsr olunmuşdur. Dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin hüquqi əsaslarının tədqiqi göstərir ki, yaşayış məntəqələrinin idarə olunması üzrə dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli icra hakimiyyətlərinin səlahiyyət sahələri fərqləndirilməlidir. Dövlət hakimiyyət orqanları ölkənin bütün ərazisində əhalinin həyat fəaliyyətinin təmin edilməsi üzrə ümumdövlət tədbirlərini həyata keçirirlər. Yerli icra hakimiyyətləri isə inzibati ərazidə yerli əhəmiyyətli məsələlərin həlli sahəsində idarəetmə funksiyalarını yerinə yetirirlər. Yerli hakimiyyət səlahiyyətlərinin müəyyən hissəsinin bələdiyyələrə həvalə olunmasının hüquqi cəhətdən əsaslandırılmasına ehtiyac vardır.

Açar sözlər: *hakimiyyət, orqan, özünüidarə, konstitusiya, qanun, hüquq, norma, əsas*

Sahil Huseynov

National Aviation Academy

PhD in Law

<https://orcid.org/0009-0003-0732-7110>

sahilhuseynov@naa.edu.az

Legal Basis of the Interrelations of State Authority Bodies and Local Self-government Bodies on the Management of Residential Areas

Abstract

The article is devoted to the issues of assessing the legal basis of the mutual relations between state authorities and local self-government bodies, which are entrusted with the authority to manage settlements. The study of the legal basis of the mutual activities of state authorities and local self-government bodies shows that the areas of authority of state authorities and local executive authorities for the management of settlements should be differentiated. State authorities implement state-wide measures to ensure the vital activity of the population throughout the country. Local executive authorities, on the other hand, perform management functions in the field of resolving issues of local importance in the administrative territory. There is a need for legal justification for the delegation of a certain part of the powers of local authorities to municipalities.

Keywords: *authority, organ, self-government, constitution, law, right, norm, basis*

Giriş

Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin tənzimlənməsi probleminin tədqiqinin Konstitusiyanın hakimiyyətin mənbəyi və xalqın suverenliyinə dair normaları əsasında aparılmasının məqsədəuyğunluğu qəbul

edilməlidir. Əsas Qanunun 1-ci maddəsinin I hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyinin Azərbaycan xalqı olması və 2-ci maddəsinin II hissəsində isə Azərbaycan xalqının suveren hüququnun bilavasitə ümumxalq səsverməsi – referendum və ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında sərbəst, gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə seçilmiş nümayəndələri vasitəsilə həyata keçirilməsini tənzimləyən normalar təsbit edilmişdir. Bu normaların məzmununun struktur təhlili əsasında Azərbaycan xalqının hakimiyyətinin birbaşa (referendum və seçkilər), dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanları vasitəsilə həyata keçirilməsini zənn etmək mümkündür.

Konstitusiyaya uyğun olaraq ölkənin idarə olunmasında real gücə malik olan dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanları xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi, mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elmin, incəsənətin inkişafının təmin edilməsi, təbiətin, xalqın tarixi, maddi və mənəvi irsinin qorunması üzrə ictimai-zəruri vəzifələri birlikdə yerinə yetirirlər. Göründüyü kimi, ölkənin idarə olunmasını təmin edən hakimiyyətin yeganə mənbəyi xalqdır və onun hakimiyyəti dövlətin suveren ərazisində dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanları tərəfindən həyata keçirilir. Belə olan halda ölkənin idarə olunması qarşısında dayanan ümummilli vəzifələrin və problemlərin Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində həllini təmin edən dövlət hakimiyyəti orqanları ilə yerli özünüidarə orqanları arasında qarşılıqlı fəaliyyətin tənzimlənməsinin konseptual əsaslarının yaradılması zərurətinin mövcudluğunu dərk etmək lazımdır.

Tədqiqat

Dövlət hakimiyyəti orqanları və yerli özünüidarə orqanları arasında qarşılıqlı fəaliyyət dedikdə, əhalinin həyat fəaliyyətinin təmin edilməsi üzrə ümumdövlət və yerli məsələlərin birgə həllinə yönəldilən təşkilati-hüquqi xarakterli tədbirlərin məcmusu nəzərdə tutulur. Qarşılıqlı fəaliyyət bütünlükdə ölkə üzrə deyil, inzibati ərazi vahidləri hədudlarında həyata keçirilir. Bu fəaliyyətin tənzimlənməsi zəruriliyi 1995-ci ildə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının yerli özünüidarənin bələdiyyələr tərəfindən həyata keçirilməsinə dair müddələrinin reallaşdırılması ilə əlaqədardır. Sovet hakimiyyəti illərində dövlət və yerli hakimiyyəti orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin tənzimlənməsi məsələsi həll edilmirdi, çünki yerli hakimiyyəti həyata keçirən sovetlər dövlət orqanlarının statusuna malik idilər.

Beləliklə, yerli səviyyədə idarəetmənin təşkili və həyata keçirilməsi üzrə vəzifələrin icrası prosesində dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin tənzimlənməsinin ilkin səbəbi 90-cı illərdən başlanan keçid dövründə Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində yerli özünüidarə institutunun bərqərar olmasından ibarətdir.

Dövlət hakimiyyət orqanları ilə yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin tənzimlənməsi konsepsiyasının əsaslandırılması qarşısında qoyulan başlıca məqsəd dövlət orqanlarının tərkibinin və vəzifələrinin müəyyən edilməsi, yerli özünüidarə orqanlarının strukturunun və vəzifələrinin təsdiq edilməsi, dövlət orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin həyata keçirilməsi şərtlərinin əsaslandırılması, dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının yerli əhəmiyyətli məsələlərin həlli üzrə səlahiyyətlərinin müəyyən edilməsi, dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin təşkilati-hüquqi formalarının əsaslandırılması yolu ilə inzibati ərazidə effektiv idarəetmə qaydalarının tətbiq edilməsini təmin etməkdir.

Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarənin həyata keçirilməsi prosesində dövlət hakimiyyəti orqanları ilə yerli özünüidarə orqanları arasında qarşılıqlı əlaqələrin tənzimlənməsi üçün bazis hüquq normaları ölkə Konstitusiyasının 13, 29, 94, 109, 142-146-cı maddələrində təsbit edilmişdir. Əsas Qanunun 13-cü maddəsinə uyğun olaraq ölkənin ümumi sərvətləri hesab olunan daşınar və daşınmaz əmlakı üzərində üç subyektin: dövlətin, vətəndaşların və bələdiyyənin mülkiyyət hüququnun həyata keçirilməsinin qanunliyi təmin olunmuşdu. Bələdiyyənin mülkiyyət hüququna dair konstitusion norma bələdiyyənin dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi nəticəsində əldə etdiyi əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarının ölkənin bütün yaşayış məntəqələrində həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Yerli özünüidarə sisteminin formalaşmasında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən bələdiyyələrə seçkilərin keçirilməsi, referendum təyin edilməsi və bələdiyyələrin statusunu

müəyyən edilməsi ilə bağlı məsələlərə dair Konstitusiya qanunlarının, qanunların və qərarların qəbul edilməsi mühüm rol oynayır (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1995). Konstitusiyanın 109-cu maddəsinə uyğun olaraq mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları ilə yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin imzaladığı və dərc etdiyi qanunlar, fərmanlar, sərəncamlar və qərarlar əsasında həyata keçirilir.

Konstitusiyanın “Yerli özünüidarəetmə” adlanan dördüncü bölməsində təsbit edilmiş normaların tətbiqi aşağıdakı məsələlərin tənzimlənməsini təmin edir:

- yerlərdə özünüidarənin təşkili;
- yerli özünüidarə üzrə fəaliyyətin təşkili;
- bələdiyyələrin səlahiyyətlərinin müəyyən edilməsi;
- bələdiyyələrin qərarlarının qəbul edilməsi;
- bələdiyyələrin müstəqilliyinin təmin edilməsi;
- bələdiyyələrin məsuliyyət daşması.

Yerli özünüidarənin həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyətin tənzimlənməsini təmin edən Konstitusiya normaları yerli hakimiyyətin bütövlükdə deyil, onun məhdud hissəsinin realizə edilməsini təmin edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, yerli özünüidarənin tətbiq edildiyi yaşayış məntəqələrində əhalinin həyat fəaliyyətinin təmin edilməsi ilə bağlı vəzifələrin əsas hissəsi mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən yerinə yetirilir. Bununla əlaqədar olaraq Konstitusiyada bələdiyyələrlə dövlət hakimiyyəti orqanları arasında qarşılıqlı fəaliyyətin tənzimlənməsini təmin edən aşağıdakı normalar təsbit edilmişdir:

- dövlətin bələdiyyələrin fəaliyyətinə nəzarət etməsi;
- bələdiyyələrə dövlət hakimiyyət orqanları tərəfindən əlavə səlahiyyətlərin və müvafiq maliyyə vəsaitinin verilməsi ilə əlaqədar olaraq belə səlahiyyətlərin həyata keçirilməsinə dövlət nəzarətinin aparılması;
- bələdiyyələrin öz səlahiyyətləri barəsində Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə hesabat təqdim etməsi;
- bələdiyyələrin məhkəmə tərəfindən müdafiəsinə, dövlət orqanlarının qərarları nəticəsində yaranan əlavə xərclərinin ödənilməsinə təminat verilməsi (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1995).

Dövlət hakimiyyəti orqanları ilə yerli özünüidarə orqanları arasında qarşılıqlı fəaliyyətin hüquqi əsaslarının inkişafının 1999-2020-ci illəri əhatə edən mərhələsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının və Yerli özünüidarə haqqında Avropa Xartiyasının yerli hakimiyyətin təşkili ilə bağlı müddəalarının konkretləşdirilməsini təmin edən bələdiyyələrin statusu haqqında, bələdiyyə qulluğu haqqında, bələdiyyənin maliyyəsinin əsasları haqqında, bələdiyyə mülkiyyətinə əmlakın verilməsi haqqında, bələdiyyə torpaqlarının idarə edilməsi haqqında, yerli (bələdiyyə) vergilər və ödənişlər haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunları qəbul olunmuş və eləcə də bələdiyyələrin fəaliyyətinin ayrı-ayrı sahələrini tənzimləyən hüquqi normalar Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində, Torpaq Məcəlləsində, Vergi Məcəlləsində, “Büdcə sistemi haqqında” qanunda və digər qanunvericilik aktlarında təsbit olunmuşdur. Yuxarıda sadalanan normaların konstitusion-hüquqi qiymətləndirilməsinin nəticələri nəzərə alınmaqla, dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin tənzimlənməsi sahəsində mövcud vəziyyətin maliyyələşdirilməsi məqsədəuyğundur. Əvvəlcə qeyd etmək lazımdır ki, dövlət-bələdiyyə münasibətlərində tənzimləmə funksiyasını yerinə yetirən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə bələdiyyələr arasında qarşılıqlı əlaqə, əsasən, yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllinə aid qanunların, fərmanların, qərarların qəbul edilməsi və tətbiqi ilə əlaqədar olaraq həyata keçirilir. Konstitusiyanın 149-cu (Normativ-hüquqi aktlar) maddəsi referendumla qəbul olunmuş aktların və qanunların tətbiqi və icrasının bələdiyyələr üçün məcburiliyini təsdiq etsə də, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarının, mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının aktlarının icrasının bələdiyyələr üçün məcburiliyinin müəyyən edilməsi ilə bağlı məsələnin konstitusion – hüquqi cəhətdən həll edilməsi zəruridir.

Dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyəti, bir qayda olaraq, həmin orqanların yerli əhəmiyyətli məsələlərin həlli üzrə səlahiyyətlərinin icrası yolu ilə

həyata keçirilir (Yerli Özünüidarə haqqında Avropa Xartiyası, 2002). Orqanlardan hər biri inzibati ərazinin sosial-iqtisadi inkişafı və ekoloji problemlərini həll etmək üçün konstitusiya və qanunlarla təsdiq edilmiş hüquqlardan istifadə edir, öhdəlikləri yerinə yetirir və fəaliyyətin nəticələrindən asılı olaraq məhkəmədə cavabdeh və ya iddiaçı qismində çıxış edir. İnzibati ərazi üzrə idarəetmə fəaliyyətinin iki orqan tərəfindən həyata keçirilməsinin hansı nəticələrlə yekunlaşmasının qiymətləndirilməsi üçün həmin orqanların qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş vəzifə və səlahiyyətlərinin müqayisəli hüquqi təhlilinin aparılmasının zəruriliyini etiraf etmək lazımdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 124-cü maddəsinin I hissəsinə uyğun olaraq, yerlərdə icra hakimiyyətini yerli icra hakimiyyətlərinin başçıları həyata keçirirlər. Yerli icra hakimiyyəti orqanının vəzifə və səlahiyyətləri “Yerli icra hakimiyyəti haqqında” Əsasnamə (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 6 iyun tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir) ilə tənzimlənir. Yerli icra hakimiyyətinin başçıları öz fəaliyyətində müvafiq ərazidə fəaliyyət göstərən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının yerli qurumları və digər dövlət qurumları ilə, habelə bələdiyyələrlə, qeyri-hökumət təşkilatları ilə və digər təşkilatlarla yerli icra hakimiyyətinin qarşılıqlı fəaliyyətini təmin..... Əsasnamənin 3.2-ci bəndinə uyğun olaraq, yerli icra hakimiyyətinin başçısı ərazinin sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının, dövlətə məxsus olan səhmdar cəmiyyətlərinin müvafiq ərazidə yerləşən qurumları ilə, habelə bələdiyyələr və digər təşkilatlarla birlikdə şəhərin, rayonun, şəhər rayonunun sosial-iqtisadi vəziyyətini təhlil edir, inkişaf meyillərinin müəyyənəşdirilməsi, sosial-iqtisadi inkişafın proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması, əhalinin sosial əhəmiyyətli sifarişlərinin öyrənilməsi işini təşkil edir, ərazinin sosial-iqtisadi inkişafına dair təkliflər hazırlayır və aidiyyəti mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarına təqdim edir;

- regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı dövlət proqramı və konsepsiyalarının hazırlanmasına dair təkliflər verir, müvafiq ərazidə onların həyata keçirilməsini təmin edir;

- müvafiq ərazinin sosial-iqtisadi inkişafına dair göstəriciləri əks etdirən məlumat bazasının formalaşmasını və yeniləşdirilməsini təmin edir.

“Yerli icra hakimiyyətləri haqqında” Əsasnamənin 4.2-ci bəndinə əsasən yerli icra hakimiyyəti başçısı ərazinin sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində aşağıdakı səlahiyyətləri həyata keçirir:

- müvafiq ərazinin sosial-iqtisadi inkişafının monitorinqini və qiymətləndirilməsini həyata keçirmək, monitorinqin və qiymətləndirmənin nəticələri barədə aidiyyəti dövlət hakimiyyət orqanlarına məlumat vermək;

- şəhərin, rayonun və şəhər rayonunun yerli sosial-iqtisadi inkişafı proqramlarının hazırlanmasını təşkil etmək və onları təsdiq etmək;

- müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, habelə aidiyyəti təşkilatlar və bələdiyyələr qarşısında ərazinin inkişafına dair məsələlər qaldırmaq, təkliflər vermək;

- iqtisadi və sosial inkişaf üçün zəruri olan maliyyə, əmək ehtiyatları, əhalinin gəlirləri və torpaq balanslarının, habelə digər balansların hazırlanmasını təşkil etmək;

- şəhərin, rayonun sosial-iqtisadi və mədəni inkişafını təmin etmək məqsədilə ayrılan büdcə və digər maliyyə vəsaitinin sərəncamçısı olmaq, bank hesabları açmaq, büdcə vəsaitindən və digər vəsaitdən təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunmasına nəzarəti həyata keçirmək;

- müvafiq ərazinin kompleks sosial-iqtisadi inkişafında istehsal və sosial infrastrukturun, təbiəti mühafizə tədbirlərinin (obyektlərinin) maliyyələşdirilməsi, tikintisi, təmiri və saxlanılmasında iştirak edən fiziki və hüquqi şəxslərin qarşılıqlı fəaliyyətini əlaqələndirmək;

- müvafiq ərazidə hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən sərmayə qoyuluşu üçün şərait yaratmaq;

- müvafiq ərazidə sosial və istehsal infrastruktur obyektlərinin tikintisini və təmirini təşkil etmək.

Yuxarıda sadalanan müddəaların müqayisəsi yerli icra hakimiyyəti başçısının Əsasnamə ilə təsbit edilmiş vəzifələri və səlahiyyətlərinin məzmununda fərqli cəhətlərin olub-olmamasını tam aydınlaşdırmağa imkan vermir. Belə ki, Əsasnaməyə görə, icra hakimiyyətinin başçısının “iş təşkil edir”, “sosial-iqtisadi vəziyyəti təhlil edir”, “proqnozlaşdırma və planlaşdırma, sifarişlərin öyrənilməsi məsələlərini həll edir”, “məlumatları hazırlayır və aidiyyəti orqanlara təqdim edir” və s. bu kimi feilin indiki zaman formasında qeyd olunan fəaliyyətləri onun vəzifələrinə aid edilirsə, həmin vəzifələr feilin məsdər formasında ifadə edilərək icra başçısının səlahiyyətləri kimi qiymətləndirilir.

Fikrimizcə, “vəzifə” və “səlahiyyət” anlayışlarının fərqləndirilməsi üçün yerli icra hakimiyyəti başçısı tərəfindən həll edilən məsələlər onun vəzifələrinə, həmin məsələlərin həllini təmin edən hüquqlar və öhdəliklərin isə səlahiyyətlərinə aid edilməsini qəbul etmək məqsədəuyğundur.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, yaşayış məntəqələri hesab olunan şəhərlərdə, şəhər rayonlarında, rayonlarda, qəsəbələrdə və kəndlərdə yerli icra hakimiyyəti orqanı ilə yanaşı yerli özünüidarəni həyata keçirən bələdiyyələr də fəaliyyət göstərirlər (Yerli İcra Hakimiyyətləri haqqında Əsasnamə, 2012). “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (2 iyul 1999-cu il) 2-ci maddəsinə uyğun olaraq bələdiyyə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə və bu Qanunla səlahiyyətlərinə aid edilmiş yerli əhəmiyyətli məsələləri müstəqil surətdə həll edir. Qanun yerli əhəmiyyətli məsələlərə bələdiyyə əhalisinin həyat fəaliyyətinin bilavasitə təmin edilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə müəyyənləşdirilən məsələləri aid edir.

Bələdiyyələr tərəfindən həyata keçirilən səlahiyyətlərin məzmunu və tərkibini müəyyənləşdirən bölmənin və ya maddənin “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmaması diqqəti cəlb edir (Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında, 2021). Bu qanunun 17-ci maddəsində bələdiyyənin daimi və başqa komissiyalarının əsas vəzifələrinə aşağıdakılar aid edilir:

- yerli əhəmiyyətli sosial müdafiə və sosial inkişaf, ekologiya, iqtisadi inkişaf, yerli xidmət üzrə proqramlar hazırlayıb, bələdiyyənin iclasına və ya bələdiyyənin qərarına əsasən yerli əhalinin müzakirəsinə çıxarmaq;

- yerli əhəmiyyətli məsələləri müzakirə etmək, bələdiyyə iclaslarında müzakirə üçün proqramlar, arayışlar, qərar layihələri və başqa materiallar hazırlamaq;

- bələdiyyə və onun icra aparatı üçün təkliflər hazırlamaq;

- seçicilərin tapşırıqlarının yerinə yetirilməsinin təşkilinə və yoxlanılmasına kömək etmək.

Nəzərdən keçirilən səlahiyyətlərin məhdud dairəsi bələdiyyənin daimi və başqa komissiyalarının qərarların layihələrinin tərtib edilməsi və onların icrasının təmin edilməsi sahəsində fəaliyyətinin tənzimlənməsini və qiymətləndirilməsini əhatə edir (Krugman, 2012; Mishkin, 2019). Lakin qəbul etmək lazımdır ki, komissiyanın fəaliyyəti bələdiyyə qurumunun ümumi fəaliyyətinin tərkib hissəsi olduğuna görə, onun səlahiyyətlərini bütünlükdə bələdiyyənin səlahiyyətləri kimi nəzərdən keçirmək olmaz.

Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun müddəaları əsasında bələdiyyələrin ərazinin sosial-iqtisadi inkişafı sahəsində səlahiyyətlərini nəzərdən keçirək. Qanunun 2-ci maddəsinə görə, bələdiyyə orqanları – səlahiyyətləri çərçivəsində yerli əhəmiyyətli məsələləri həll edirlər. Nəzərə almaq lazımdır ki, bələdiyyələr tərəfindən həll edilən yerli əhəmiyyətli məsələlər daimi komissiyalar tərəfindən proqramlaşdırılır. Bələdiyyə əhalisinin həyat fəaliyyətinin bilavasitə təmin edilməsi məqsədilə hazırlanan proqramlara aşağıdakılar aid edilir:

- yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramları;

- yerli iqtisadi inkişaf proqramları;

- yerli ekoloji proqramlar.

Yerli özünüidarəetməni təşkil etmək üçün bələdiyyələr tərəfindən qəbul edilən proqramların məqsədi dövlətin həyata keçirdiyi inkişaf proqramlarında nəzərdə tutulmayan və ya onlara əlavə olaraq yerli əhəmiyyətli sosial, iqtisadi və ekoloji məsələləri həll etməkdir (Friedman, 1968; Keynes, 1936). Dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarə orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinin təşkili üzrə bu orqanların səlahiyyətlərinin müqayisəli təhlilinin aparılması üçün bələdiyyələrin sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarının müddəalarını nəzərə almaq kifayətdir.

“Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 4-cü (“Yerli sosial müdafiə və sosial inkişaf proqramları”) və 5-ci (“Yerli iqtisadi inkişaf proqramları”) maddələri ilə təsbit edilmiş yerli əhəmiyyətli məsələlərin həlli üzrə bələdiyyələrin səlahiyyətlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- ərazidə təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, yaşayış və qeyri-yasayış binalarının saxlanması və istifadəsini təmin etmək;

- sanitariya müəssisələrinin təşkili və inkişafına şərait yaratmaq;

- mənzil-kommunal təsərrüfatının təşkili və inkişafını təmin etmək;
- yerli nəqliyyat, rabitə və informasiya xidmətinin təşkilinə şərait yaratmaq;
- sakinlərin sosial ehtiyaclarının, əhalinin məşğulluğunun, gənclərin sosial-hüquqi müdafiəsinin təmin edilməsinə şərait yaratmaq;
- qəbiristanlıqların salınması və idarə olunmasını təmin etmək;
- yerli əhəmiyyətli iqtisadi inkişaf məsələlərini həll etmək;
- bələdiyyələrin mülkiyyətində olan daşınar və daşınmaz əmlakdan səmərəli istifadə edilməsinə nəzarət etmək və s.

Nəticə

“Bələdiyyələrin statusu haqqında” qanunun və “Yerli icra hakimiyyətləri haqqında” əsasnamənin sosial-iqtisadi inkişaf sahəsində müvafiq orqanların səlahiyyətləri çərçivəsində həll edilən yerli əhəmiyyətli məsələlərə dair müddələrinin müqayisəli təhlilindən belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, inzibati ərazilərin inkişafı ilə bağlı yerli əhəmiyyətli məsələlərin həlli həm yerli icra hakimiyyətinin, həm də bələdiyyələrin səlahiyyətlərinə aid edilmişdir ki, bu da inzibati-ərazi vahidlərinin idarə olunması sisteminin mürəkkəbləşdirilməsinə və idarəetmədə qeyri-məhsuldar maliyyələşdirmələrin həyata keçirilməsinə səbəb olur.

Yerli özünüidarə orqanlarının və dövlət hakimiyyəti orqanlarının yaşayış məntəqələrinin idarə olunması üzrə qarşılıqlı münasibətlərinin hüquqi əsaslarının tədqiqi aşağıdakı nəticəni əsaslandırmağa imkan verir.

Eyni ərazidə fəaliyyət göstərən və eyni əhalini idarə edən müstəqil statuslu hakimiyyət orqanlarından hər birinin hüquqları və vəzifələri Konstitusiyaya və qanunlarla müəyyənləşdirildiyi halda, onların birgə idarəçilik fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi akt indiyədək qəbul olunmamışdır.

Ədəbiyyat

1. *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası*. (1995). www.e-qanun.az/framework/897.
2. *Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında*. (07 iyul 2021). Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı.
3. *“Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. (1999). www.e-qanun.az/framework/4770.
4. Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*. 58(1), pp. 1–17.
5. Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan.
6. Krugman, P. (2012). *End This Depression Now*.
7. Mishkin, F.S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson.
8. *“Yerli Özünüidarə haqqında Avropa Xartiyası”*. (2002). www.rm.col.int/the-congress-booklet-european-charter-of-local-self-government-azerlax/si/168098bc39.
9. *“Yerli İcra Hakimiyyətləri haqqında Əsasnamə”*. (2012). <https://e-qanun.az/framework/23701>.
10. <https://president.az/az/articles/view/52389>
11. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Qubernator>
12. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Vali>

Daxil oldu: 17.02.2025

Qəbul edildi: 22.05.2025